

Náchodský zámek...



Rytíř Hron z Náchoda v 1. polovině 13. století na příkrém svahu nad řekou Metují založil raně gotický hrad o malých rozměrech, dnes ostroh kolem velké věže zámku, pod hradem brzy založeno také město. Ve 14. století na svahu nad městem je již opevnění, které se připojovalo na hradební zdi města. V 15. století hrad dvakrát dobit: roku 1441 Slezany a roku 1456 Jiřím z Poděbrad. V letech 1556 – 1614 (nápis nad portálem 1611) jej Smiřičtí nechali přestavět na renezanční zámek. Velká věž dostala otevřený ochoz a dvojí lucernu s bání, postavena i menší věž s hodinami. Venkovní omítky pokryla sgrafitová výzdoba. Vnitřní prostor byl z výškových důvodů rozdělen na dolní a horní dvůr. Přestavbu provedli italští stavitelé, kteří předtím pracovali v Novém Městě nad Metují pro Pernštejny. Jádrem a dominantou celé stavby zůstala stará věž. Za Adama Erdmana Trčky z Lípy v nepokojném čase třicetileté války zámek v letech 1632 – 1633 nově opevňován, hlavně na severní straně. Tehdy vznikly velké bastiony, severní i severozápadní, vymezující dnešní 5. nádvoří, v němž byla otevřena nová Dolní brána. Od roku 1632 se počíná soustavná fortifikační činnost pod vedením vojenského inženýra Salomona Ofnera. Začalo se s lámáním kamene a kácením lesa. Pomocí zápisů je možné sledovat práce rok po roce.

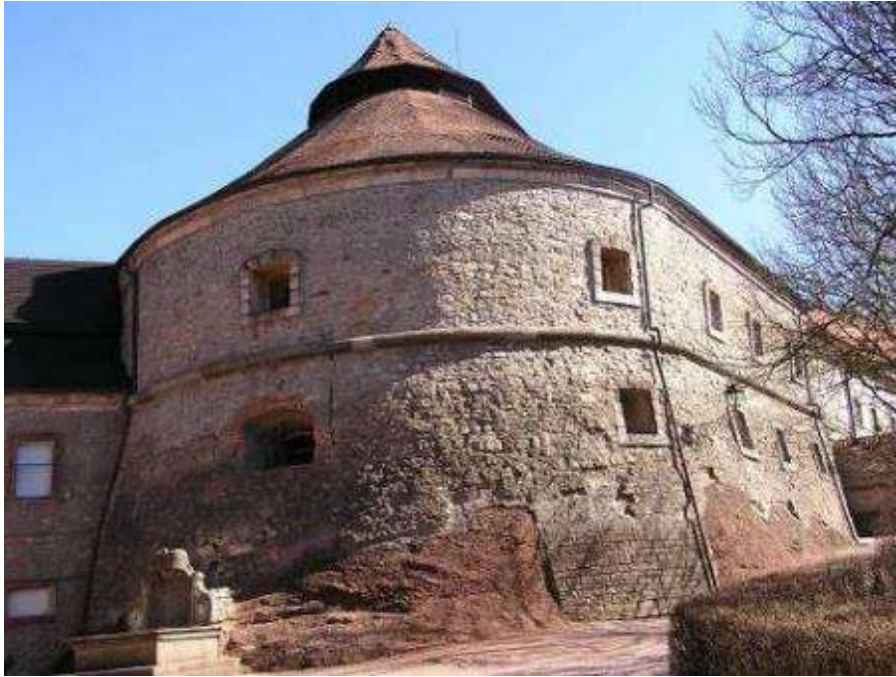
Italský šlechtic Oktavio Piccolomini po roce 1634 zpočátku pouze pokračoval v rozsáhlé opevňovací činnosti. Roku 1648 za jeho důležitého spolupůsobení konečně uzavřen mír. Teprve po roce 1650, kdy se podruhé oženil, se odhodlává k rychlé přeměně pevného renezančního zámku na pohodlné a skvělé panské sídlo. V tom je mu rádcem chebský velitel plukovník de la Corona. Nejprve se

přikročilo k úpravám starých zámeckých budov, jejichž vnitřní prostory byly přizpůsobeny baroknímu cítění. V letech 1650 – 1659 severně od starého zámku vyrostl tzv. **Piccolominský zámek**. Práce pokračují i po Oktaviánově smrti až do roku 1658, jen zamýšlená stavba kapucínského kláštera u města se neuskutečnila. Znak Smiřických vyměněn za Piccolominský, arkádový dvůr dostává druhé patro, zřízen tzv. Španělský sál s freskami. Roku 1651 přikročeno k dalším novostavbám: torion a křídla uzavírající velký dvůr a menší před torionem, což dokončeno roku 1657. Rok 1663 strach z Turků nutil k opravám hradeb, téhož roku položeno z města do hradu 270 schodů. Dnešní podoba sálů reprezentačního traktu pochází z 2. čtvrtiny 18. století. Stěny a stropy pokojů pokryla bohatá štuková výzdoba, která motivy čerpá z pozdně barokní páskové ornamentiky, slohově se hlásí do okruhu prací vlašského štukatéra B. Spinettiho (1699 – 1748), který se v této době zdržoval také v Broumově. Piccolomini sem soustředil k zvelebení sídla obsáhlou část mobiliáře zčásti dochovaného dodnes.

Barokní portál nad branou vedoucí do lipové aleje v úřednickém traktu z let 1730 – 1731 je dílo kameníka Jana Jakuba Svobody, znaky dělal sochař Severin Stolař ze Svitav, jeden z Braunových následovníků, monumentální architektura brány je završena mohutnými volutami, uprostřed mezi postavami Marta a Herakla je piccolominský znak obklopený symboly války a míru:



Oktavio nebyl jen voják, ale zajímal se také o vědu a umění. V jeho službách se nacházela řada žáků slavného italského učence, matematika, astronoma a fyzika Galilea Galilei. Vzdělání italští důstojníci se osvědčili při obléhání Náchoda Švédy roku 1639. Podle plánů inženýra a generála dělostřelectva Giovanni Pierroniho, Galileova žáka, byla na severním výběžku zámeckého předhradí v letech 1650 – 1656 postavena mohutná zaoblená dělová bašta – torion, kterou postavil stavitel Carlo Luragho. Jeho spolupracovníky byli kameník Jan Křtitel Spinetti, sochař Carlo Serena a zedník Biaggio (Blažej) Verde:



První stavební činnost Oktavia I. Piccolominiho se omezila zřejmě z důvodů neurovnaných politických poměrů pouze na opravu dosavadního opevnění. Bastiony byly zesíleny a na severu byla otevřena nová brána zvaná Horní (portál 1730 – 31, kameník J. J. Svoboda a sochař S. Tischler). K raně baroknímu rozšíření zámku došlo po roce 1650. Uměleckou a stavební činnost řídil a projektoval pražský architekt a stavební podnikatel Carlo Lurago (italský architekt 1615 – 1684).



Roku 1652 bylo severní křídlo rozšířeno nástavbou posledního patra a v něm zřízena nová kaple, na jejíž výzdobě se podíleli štukatéri G. Spinetti a A. Cyrus a malíři G. Vanetti a Fabián Harovnick. O patro byl zvýšen i starý palác, nad jehož průčelím byly vztyčeny raně barokní štíty. Roku 1656 se uskutečňuje přístavba dvou budov při piccolominské bráně ve 4. nádvoří, z nichž východní sloužila jako úřednické byty a západní se stala obydlím hejtmána panství. Po tomto roce byla zámecká průčelí sjednocena velkou sgrafitovou rustikou. Roku 1657 byla zřízena nová fortna k městu a roku 1663 zámecké schody.



Nejprve byla přestavěna hlavní budova, uvnitř bylo probouráno několik místností a v polovině 17. století podle plánů italského architekta Karla Luraga zřízen **Španělský sál** patrně na místě bývalé zámecké kaple, v něm na klenbě freska triumfálního vstupu knížete Oktavia I. do Olympu válečné slávy: veden Kronem a Martem, před nímž kráčí Perseus a na oblacích furie války (muž s přeraženým mečem a lukostřelec troubící na mušli), za knížetem nese andílek hermelínový plášť a drží Piccolominský znak v kartuši pod knížecí korunou, v oblacích se vznášejí andělé troubící na dlouhé trouby a putti nesoucí palmy a rozhazující kvítí z koše, nejvýš stojí sloupový chrám (rotunda s portikem a lucernou), z něhož září slunce slávy, před ním sedí na oblacích nebo i stojí ženské alegorické postavy Právo, Vojenské stavitelství, Láska, Pravda, Náhoda a Spravedlnost. Namalovali ji v letech 1650 – 1651 Fabián Harovník (1637 – 1683) a Giovanni Vanetti. O sto let později za Oktavia II. rokokově přemalována pražským malířem Felixem Antonínem Schöfflerem (1701 – 1760), stropy a stěny sálů byly pokryty rokokovou štukovou výzdobou, patrně Carlo Giuseppe [džuzepe] Bossi (1739 – 1798). Ve Španělském sále mj. jsou obrazy: Octavio I. ve vojenském s pobočníkem od Joachima Sandrata; od téhož sedící Octavio I. jako císařský zmocněnec; a portrét Silvia Piccolominiho se synem Octaviem I. Roku 1744 postavena též nová jízdárna, v roce 1983 přestavěna v interiéru na galerii. Piccolominský zámek vyrostl severně od starého v letech 1650 – 1659: dvě křídla svírající pravý úhel, nejhodnotnější je kaple, která si dosud zachovala původní slohový ráz ze 17. století.

Zámecká kaple Nanebevzetí Panny Marie

S mešní licenci; nahradila kapli, která byla od dob Smiřických v místech dnešního Španělského sálu; stavěna nákladem Octavia Piccolominiho podle projektu architekta Carla Luraga v letech 1651 – 54, stavbu prováděli zedničtí mistři Biaggio Verde a Giovanni Batista Spinetti, patří k významným raně barokním sakrálním prostorům u nás, zabírá část severního Piccolominského traktu v celé jeho šíři a prostupuje jeho přízemí i patro od jihu k severu. Je přístupná z prvního nádvoří, ve fasádě je označena výpravně zdobeným portálem.

Portál je z pískovce, raně barokní, na jeho římse Immaculata, Neposkvrněná Panna Maria stojí na měsíci a had se snaží uštknout její patu, po stranách se dvěma andílky, pod ní v kartuši zkratkový latinský nápis s letopočtem 1654, práce italského sochaře a kameníka Carla Sereny, který společně se svými krajany z horských údolí Lombardie hledal obživu v pobělohorských Čechách.



Stavební konjunktura v Praze i na venkově přinesla tehdy řadu zakázek při obnově válkou zpusťšených objektů a na stavbách nových paláců, zámků, klášterů, kostelů a poutních míst. Baroko s novým pojetím architektury, jehož součástí se stala bohatá štuková výzdoba s množstvím kartuší a festonů, oživená postavičkami a okřídlenými hlavičkami andělků přilákalo do Náchoda věhlasné italské štukatéry, kteří pečlivě střežili své výhradní postavení v tomto oboru. Zároveň s technickými postupy přinášeli do českého prostředí italské vzory z počátku 17. století. Výsledkem byl harmonicky vyvážený sakrální prostor.

Interiér v půdorysu renezanční, laděný do bílého tónu, na severu mělký oltární výklenek, na jihu v přízemí hudební kruchta a nad ní v patře panská oratoř přístupná ze zámku, vchod je z východu, štukatérské práce dělali Andrea Cyrus a Domenico Rosi roku 1653, četné freskové obrazy, malíři a pozlacovači Jakub Benigni [Benyni] a Andreas Wilhelm Deckreys.

První, co návštěvníka po příchodu zaujme, je výzdoba klenby:



Pohled k severu:



Pohled k jihu:



Nástropní a nástěnné fresky s mariánskými a biblickými výjevy provedl český malíř Fabián Václav Harovník ve spolupráci s italským malířem Giovannim Vanettim, který dodal celku slohovou zralost a výtvarnou přesvědčivost. Uprostřed klenby je zobrazeno Nanebevzetí Panny Marie (Assumpty), která je obklopena andělky, po stranách andělé s harfou a violou:



Vedle ve velkých kartuších u západního okna je zobrazeno Narození Panny Marie:



a na východní straně rodiče Jáchym a Anna vedou malou Pannu Marii do Jeruzalémského chrámu, kde na ni čeká velekněz, a kde byla ponechána na výchovu:



Malé kartuše mají svatou Cecílii hrající na varhany a anděla s citerou:



V rozích lodi jsou čtyři západní svatí otcové – Ambrož (důtky, včelí úl) a Augustin (srdce):



Svatí Jeroným (má kardinálský klobouk) a papež Řehoř Veliký (papežská tiára, holubice):



Na pilastrech Mojžíš u hořícího keře:



Judita a Holofernes:



Jáhel a Sisara:



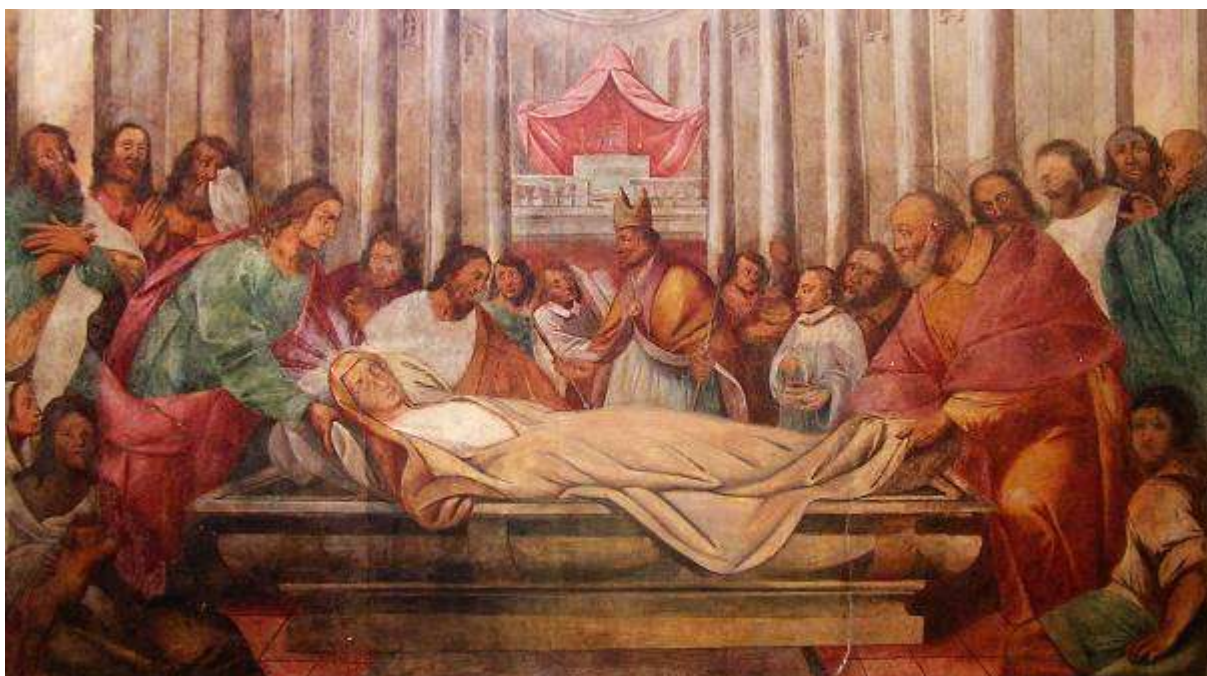
Nad vchodem ke kruchtě anděl dává ve snu pokyn svatému Josefovi k útěku do Egypta:



Nad hlavním vchodem do kaple ve východní stěně v podokenním rámu je Klanění pastýřů narozenému Spasiteli:



Nástěnná freska čelně proti vchodu je Pohřeb Panny Marie:



Andělé v kartuších:



Sochy čtyř svatých evangelistů Lukáše, Matouše, Marka a Jana s atributy v nadživotní velikosti na konzolách v nárožních nikách jsou od Carlo Sereny:



Současně s nimi byl v závěru presbytáře štukován **hlavní oltář**: zděná menza (rám antipendia je až z první poloviny 18. století) a původní oltářní architektura:



Oltářní obraz Korunování Panny Marie ve středu retáblu v roce 1654 maloval italský malíř Giovanni Vanetti:



Nad obrazem v oltářním nástavci namaloval holubičku Ducha svatého s nebem andělů:



Na zděné menze stojí zlacený dřevěný tabernákl s křížkem, obojí z 1. poloviny 19. století, na bocích oltářní predely jsou rodové znaky: vlevo Octavia Piccolominiho, vpravo sasko-lauenburský jeho choti:



Na klenebních pásech jsou svatí Oktavio a Vincenc:



Oktavio dává Bohu oběť za ochranu města:



Pseudogotická okna v kapli pochází z let po roce 1830. Lavice a balustráda kruchty jsou také až z 1. poloviny 19. století.



Oktavio I. Piccolomini v Bruselu nakoupil nástěnné koberce. Záliba ve výtvarných dílech, především v tapisériích, má patrně původ v době jeho pobytu ve Španělském Nizozemí, tj. dnešní Belgii, ve čtyřicátých letech 17. století. Oktavio se v Nizozemí oženil s mladou Marií, princeznou de Brabanzon. Tehdy začal objednávat flámské nástěnné koberce a řadu obrazů od místních mistrů, které byly určeny ke zkrášlení jeho nového sídla na náchodském zámku. I když Marie de Brabanzon po roce zemřela, Oktaviovo zaujetí pro tapiserie trvalo dál. Podle starého inventáře z 1. poloviny 18. století shromáždil zde okolo 50 nástěnných koberců. Své nákupy uskutečňoval v čase rozkvětu bruselských dílen, v době nástupu nového barokního slohu. Mezi evropskými středisky tvorby nástěnných koberců si Brusel vydobyl již v 15. století přednostní postavení a dodával své dokonalé nástěnné koberce do všech zemí Evropy. Zákazníci si vybírali tapiserie buď už hotové v tržnici, nebo kdo měli speciální přání, objednávali si své tapiserie přímo v dílnách. **Série Pastorálie** má vetkány piccolominské erby pod korunou, tedy zhotovené přímo na objednávku. Čtyři stejně velké kusy zhotovil mistr Jan Raes [rás] okolo roku 1650. Na všechny vytkal líbeznou letní krajinu s architekturami oživenou drobnými figurálními motivy s bohatou ovocnou a lístkovou dekorací s medailony, v nichž jsou postavy papoušků. Předlohy pro tuto sérii vytvořil přední flámský malíř Lukáš van Uden (Antverpy 1595 – 1672). Náchodská série je jedinou dochovanou verzí tohoto druhu ve světových sbírkách.



Piccolominský sál s náročnou pozdně barokní štukovou výzdobou je dnes využit pro umístění druhé série bruselských tapiserií: **Život na venkovském sídle** – výjevy ze života na letním zámečku, renezanční architektura rámuje lovecké a genderové scény ze života, pět částí jedné garnitury: 1. pohled do kuchyně plné zvěře, ovoce a zeleniny – pod sloupovou arkádou nakupena zvěř a ovoce, žena

připravuje slepici a muž stahuje jelena, šafářka sype zrní drůbeži, vedle ní pes; 2. lovec po honu hladí psy, v pozadí hluboká krajina; 3. sloupová architektura s bohatou ovocnou ozdobou, andílčími a zvířecími hlavami; 4. večerní milostná scéna: ze dveří vychází služka se svíčkou v ruce, vzadu jí objímá muž, vedle jiná služka nese ovoce; 5. **dáma s kavalírem na balkóně**: pod těžkou sloupovou arkádou se otvírá pohled do klenuté síně, kde za kuželkovou balustrádou stojí mladá žena a sedí vznešený pán, který hraje na loutnu, na balustrádě sedí papoušek, přes balustrádu přehozen perský koberec, dole sedí pes. Předlohy k těmto nástěnným kobercům pochází od jednoho z nejvýznamnějších představitelů flámské figurální malby 17. století Jakoba Jordaense [jordánse]. Tento soubor byl tkaný dvěma mistry (Gasparem van Bruggerem) před rokem 1650 v Bruselu. Původně byl osmičlenný, ale v Náchodě zbylo pouze pět kusů. Zachovává si však svůj význam jako druhý nejúplnější soubor této série ve světových sbírkách vůbec. Úplnou sérii vlastní dnes jen státní sbírka vídeňská. Náchodská sbírka původně obsahovala na 50 kusů nástěnných koberců. Do dnešních časů se jich zachoval pouhý zlomek, 9 kusů. Některé tapiserie byly patrně z majetkových důvodů prodány či odvezeny jinam. Honosné tapiserie vyšly časem z módy a někdy se jich užívalo dokonce i jako pokrývky pod sedla koní. K vyřazení tapiserií z doby zámeckých pokojů došlo hlavně v letech panování Petra Birona, kdy ke konci 18. století zámek byl opravován, některé místnosti byly nástěnných koberců zbaveny a opatřeny tapetami. Tehdy vznikla i tematická sbírka květinových zátiší, rodová portrétní galerie, knihovna a další jako hladomorna, gotické sklepy, věž a terasy.

Zámecká knihovna má na 24 tisíc svazků: 221 děl italské literatury z doby Oktavia Piccolominiho z let 1524 – 1656, knihy jsou vázány v jednoduchých pergamenových a kožených vazbách, nacházejí se zde knihy obsahu historického, teologického, filozofického, ale i cestopisy a italské překlady klasických latinských děl; 6 tisíc svazků z let 1792 – 1839, kdy Náchod vlastnil Petr Kuronský a jeho dcera Kateřina Vilemína Zaháňská, jsou zde němečtí, francouzští a angličtí osvícenci a romantikové ve svých dílech filozofických a především básnických a prozaických; rod Schaumburg-Lippe rozmnožil knihovnu hlavně množstvím. Kvalitní díla se často ztrácejí v řadách běžné beletrie, zemědělské literatury, právních a úředních tiskovinách.

V letech 1729 – 31 za Anny Viktorie při zdech severozápadního bastionu postavena Antonínem Brathem nová **úřednická budova** s arkádami v přízemí a vytvořen tak nový dvůr, roku 1744 zřízena za zámkem **jízdárna**, roku 1745 ze strachu před pruskou invazí mnoho věcí ze zámku odvezeno do Ratibořic a Prahy. Největšího kulturního rozkvětu zámek dosáhl v době vlády Petra Birona Kuronského a jeho nejstarší dcery kněžny Kateřiny Vilemíny v letech 1792 – 1839. V torionu zřízeno **divadlo**, upraveny nové prostory tzv. Kuronského traktu, na Červeném kopci u sochy Jana Nepomuckého upraveno **letní divadlo**, na stráni k městu položeno 298 kamenných schodů a roku 1794 po obou stranách vysázeny

lípy. Poslední stavební úpravy byly provedeny na přelomu 19. a 20. století německým knížecím rodem Schaumburg-Lippe.



Piccolominská brána s deskou a nápisem oslavujícím život a činy Oktavia Piccolominiho, s plastickou výzdobou, s piccolominským a saským znakem, které provedl Giovanni Batista Spinetti v roce 1654 podle návrhu Karla Luraga z materiálu nalámaného v Havlovicích.



Průchod do města se znaky Piccolominským a Kolovratským je od stejného sochaře:



Znaky portálu z velkého do vnitřního nádvoří:



Portál z dolního dvora do západního traktu:



V nádvoří je osmiboká barokní **kašna** z poloviny 18. století:



Pozdně barokní **Piccolominská zahrada** ve francouzském stylu založena roku 1751 na terase původního opevnění zámku. Je s dřevinami stříhanými do živých stěn a doplněná kašnou. Jedná se o jednu z nejstarších zahradních úprav ve východních Čechách. Za panství rodu Schaumburg-Lippe zde byly vysazeny cesmína ostrolistá a tsuga kanadská. Pod bastionem jsou kaštanovník jedlý a klokoč zpeřený.



Roku 1809 holý kopec nad městem osázen křovím, břízami a javory. **Zámecký kopec** od roku 1817 přičiněním zámeckého kaplana P. Josefa Regnera Havlovického zalesňován, velká část osázena šeříky, lidově nazývanými „bezy“ a do roku 1830 upraven v park. Ze stejné doby pochází **lipová alej** Kateřiny Zaháňské na Červeném kopci, která vede po hřebeni zámeckého vrchu do krajiny. Na východním svahu je **anglický park** založený roku 1850, který přechází do neupraveného lesního porostu. Hlavní částí parku je palouk lemovaný listnáči. Pod dubem letním je **bysta princezny Idy** Schaumburg-Lippe, zakladatelky této části parku. Koncem 20. století byla část svahu osázena jalovci.





Na Červeném kopci napravo bývalo přírodní divadlo později užívané i jako přírodní kino, tady se také konaly koncerty, dnes je tu obora s jeleny, muflony a daňky:



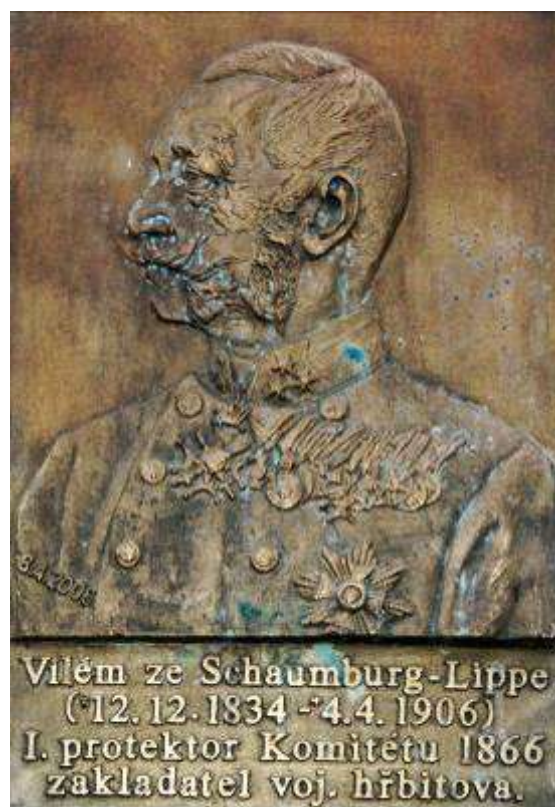
V lipové aleji nalevo je pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1742. Na konci lipové aleje Kateřiny Zaháňské je tzv. Bílý kříž označující hromadný hrob ze sedmileté války v roce 1762:



Vedle se nachází romantický vojenský hřbitov v podobě zříceniny s oběťmi prusko-rakouské války v roce 1866, zde jsou také pohřbeni příslušníci rodu Schaumburg-Lippe:



Oplocení a romantická zřícenina kaple pochází z roku 1868:





<https://www.youtube.com/watch?v=Bn7TLGjqbyg>